



د افغانستان بانک

# په افغانستان کې د ډالري اقتصاد مسئلي او انديښني

- په افغانستان کې ډالري اقتصاد
- د غير رسمي ډالري اقتصاد گټې او زيانونه
- د ډالري اقتصاد اړوند لگښتونه

## د افغانستان بانک

د پولې سياست لوی آمریت

د اقتصادي څېړنې برخه

څېړنه: خالد معراج او مرتضی مظفري

د پښتو ژباړه او د ډیزاین چارې: د ریاست د دفتر لوی آمریت

## د محتوياتو لړليک

الف	لنډيز
۱	سريزه
۳	د ډالري اقتصاد تعريف او ډولونه
۵	په افغانستان کې د غير رسمي ډالري اقتصاد بدلونونه او اټکلونه
۵	په ګردښت کې د اسعارو د کچې اټکل
۶	په افغانستان کې ډالري اقتصاد
۱۱	د غير رسمي ډالري اقتصاد ګټې او زيانونه
۱۱	د ډالري اقتصاد اړوند لګښتونه
۱۴	د پولي ضريب د عوايدو خسارې
۱۶	د ډالري اقتصاد ګټې
۲۰	پايله



## لنډيز

په تېرو څو کلونو کې د انفلاسيون له نسبتاً ټيټ نرخ او د افغانستان بانک د خپلواکه کېدو په برخه کې له پرمختگونو سره سره بيا هم په افغانستان کې د ډالري اقتصاد کچه لوړه وه. دا څيړنيز سند د ډالري اقتصاد د بيلابيلو برخو په تعريفولو سره پيليري او په ترتيب سره په افغانستان کې د ډالري اقتصاد د بهير واقعيتونه تر بحث لاندې نيسي. همدا ډول د دې سند اصلي منځپانگه په هېواد کې د ډالري اقتصاد پر گټو او زيانونو تمرکز کوي او ترڅنگ يې د بانکوتونو د چاپ او خپرولو په انحصاري حق او له اقتصادي وضعيت سره سم د پيسو د مطابقت او همدا ډول د وروستۍ مرجع په توگه د مرکزي بانک د رول له لاسه ورکولو باندې د ډالري اقتصاد اغيزې رانغاړي. په ورته وخت کې د دې سند له لارې مو هڅه کړې خو په هېواد کې د ډالري اقتصاد د پديدو او د هېواد پر اقتصادي ټيکاو باندې د ډالرو د لنډمهاله او اوږدمهاله اغيزو په اړه مطرح شوي پوښتنې ځواب کړو. په پای کې، د ډالري اقتصاد د اړوندو ستونزو د له منځه وړلو په موخه پايلې د ځينو پاليسيو د سپارښتنو په وړاندې کولو سره پای ته رسوو. د يادولو وړ ده چې دا څيړنه مو په ټوله نړۍ کې د څيړنيزو څيړنو او د ورته قضيو د مطالعاتو پر بنسټ ترسره کړې ده.



د تېرو څو لسيزو په اوږدو کې ډالري اقتصاد، د افغانستان بانک پولي سياست لپاره يوه جدي ننگونه ده. په بانکي سکتور کې د پام وړ پرمختگونو او همدا ډول د انفلاسيون له نسبتاً ټيټ او ثابته نرخ سره سره بيا هم د افغانستان اقتصاد په زياته کچه ډالري شوی دی. همدا ډول د هېواد دننه په ګردنبت کې د کورنيو پيسو (افغانی) په پرتله د بهرنيو اسعارو کچه زياته ده. په ورته وخت کې د هېواد په ډېرو سيمو کې افغانان په لوړه کچه سپماوې او پور اخيستنې او همدا ډول ډېری سترې معاملې په امريکايي ډالرو ترسره کېږي. سره له دې چې امريکايي ډالر زمونږ د هېواد دوديزې (مروجې) پيسې نه دي خو بيا هم د هېواد د ملي پيسو (افغانی) ترڅنګ مهم رول لوبوي. د هېواد په سرحدونو کې د افغانی او امريکايي ډالرو ترڅنګ پاکستاني روپۍ او ايراني تومان هم کارول کېږي. له همدې امله، د هېواد په اقتصادي کړنو کې د بهرنيو اسعارو په ځانګړې توګه د امريکايي ډالرو پراخه کارونې د افغانستان بانک د پولي سياست لپاره ډېرې اندېښنې پيدا کړي دي چې دا اندېښنې د مبادلې د نرخ نوسانونه، د مبادلې د بازار بې ثباتي او همدا ډول د ځينو اقتصادي فعالانو لخوا په ملي پيسې باندې د اعتماد کموالی رانغاړي.

د هېواد د بانکي نظام په ټوليزه امانتونو کې د بهرنيو اسعارو د امانتونو ونډه د پام وړ زياته شوې ده چې په ۲۰۰۶ زيږدیز کال کې د بانکي نظام د ټوليزه امانتونو شاوخوا ۸۳ سلنه (۲۷،۷۳۳ ميليونه افغانی) جوړوي. د ۲۰۰۶ او ۲۰۱۵ کلونو ترمنځ په ټوليزه امانتونو کې د اسعاري امانتونو ونډه د يو لړ نوسانونو له امله د ۲۰۱۵ کال په اپريل مياشت کې ۶۶ سلنې ته راکمه شوې ده. په ټوليزه امانتونو کې د ډالري امانتونو د کچې له پام وړ کموالي سره سره بيا هم افغانستان د نړيوالو سنجشونو او راپورونو پر بنسټ يو ستر ډالري اقتصاد ګڼل کېږي. همدا ډول په هېواد کې د بهرنيو اسعارو د امانتونو د لوړې کچې ترڅنګ د هېواد دننه ځينې سوداګريزې ادارې او کورنۍ په راکړه او ورکړه کې د افغانی په پرتله اسعارو په

ځانگړې توگه امريکايي ډالرو ته ترجيح ورکوي. له بهرنيو اسعارو څخه د مبادلې د وسيلې په توگه ډيری په ښاري سيمو کې د خدمتونو په سکتورونو لکه؛ د ملکيتونو (ځمکو او ودانيو)، ښوونې او روزنې، روغتيايي خدمتونو او د لوړ ارزښت لرونکو وارداتي توکو لکه؛ کمپيوټرونو او موټرونو د پېر او پلور په موخه کار اخيستل کيږي. سره له دې چې د هر اړخيزو او کره شمېرو نه شتون د ډالري معاملو د کچې اټکل ستونزمن کړی دی خو اوس هم په هېواد کې د مبادلې د وسيلې په توگه له امريکايي ډالرو څخه په زياته اندازه کار اخيستل کيږي.

په هېواد کې د پراخه ډالري اقتصاد ترڅنګ په راکړه او ورکړه کې د امريکايي ډالرو زياتې کارونې؛ پاليسۍ جوړوونکو او د پولي سياست کارکوونکو ته يو لړ اندېښنې راولاړې کړي دي.

د کورني اقتصاد د ډالري وضعيت په اړه د پاليسۍ جوړوونکو اندېښنې د واقعيتونو پر بنسټ ولاړې دي او دواړه تيوريکي او عملي تجربې رانغاړي. همدا ډول دا مسئله د مالي نظام ثبات د پاليسۍ جوړوونکو تر ټولو مهمه اندېښنه گڼل کيږي. يو بشپړ ډالري اقتصاد دوه ډوله ستر خطرونه (د نقدینګی خطر او د پور د بيرته ورکړې خطر) تر شاه لري. په يو هېواد کې د ډالرو لوړه کچه د بانکوټونو د چاپيدو له امله د دولت د عوايدو خساره (Seigniorage) هم له ځانه سره لري. سربېره پر دې، ډالري اقتصاد هغو مرکزي بانکونو ته چې غواړي انفلاسيون د پولي هدف له لارې کنټرول کړي، ستونزې پيدا کوي. د دې ترڅنګ، ډالري اقتصاد بهرنيو اسعارو لپاره تقاضا ډېروي او په پايله کې د هېواد د ملي پيسو (افغانۍ) پر ارزښت باندې منفي فشارونه زياتوي.

د هېواد دننه په اقتصادي معاملو کې د ډالرو پراخه کارونې او په دې وروستيو کې د افغانۍ د ارزښت ټيټيدنې د پولي سياست د چارواکو او د پاليسۍ جوړوونکو اندېښنې زياتې کړي دي. په دې څيړنيز سند کې مو هڅه کړې شو په هېواد کې د ډالري اقتصاد د پديدو



ترڅنگ د هېواد په اقتصادي ټيکاو باندې د هغه د لنډ مهاله او اوږد مهاله اغېزو په اړه مطرح شوې پوښتنې ځواب کړو. په پای کې د ډالري اقتصاد د اړوندو ستونزو او اندېښنو د له منځه وړلو په موخه خپلې لاسته راوړنې د افغانستان بانک پولي سياست ته د ځينو پالیسيو د سپارښتنو په وړاندې کولو سره پای ته رسوو.

### د ډالري اقتصاد تعريف او ډولونه

ډالري اقتصاد، په رسمي يا غير رسمي توگه د معاملو ترسره کولو او د هېوادوالو لخوا د شتمنيو د ساتلو په موخه د افغانی پر ځای د بهرني اسعارو کارولو ته وايي. ارتز (Ortiz) په ۱۹۸۳ کال کې ډالري اقتصاد داسې تعريفوي کله چې د يو هېواد حقيقي او مالي معاملې د هغه هېواد د ملي پيسو پر ځای په ډالرو ترسره شي، ډالري اقتصاد گڼل کيږي. دې تعريف ډالري اقتصاد په دريو کټگوريو رسمي، نيمایي رسمي او غير رسمي ډالري اقتصاد باندې ويشلی دی.

رسمي ډالري اقتصاد هغه اقتصاد ته وايي چې په کې ملي پيسې په رسمي توگه په بهرنيو اسعارو مبادله شي په دا ډول ډالري اقتصاد کې بهرني اسعار د يو هېواد د ملي پيسو رول لوبوي او په قانوني ډول د مبادلې د وسيلې، د ارزښت د زېرمې او د هېواد د حسابونو د واحد په توگه کارول کيږي. پيرو، ايلسلوادور او ايکوادور هغه هېوادونه دي چې په رسمي توگه ډالري اقتصاد کاروي.

نيمایي رسمي ډالري اقتصاد هغه اقتصاد ته ويل کيږي چې په يو هېواد کې دواړه رایجې پيسې او بهرني اسعار د پولي واحد په توگه وکارول شي او له دواړو پيسو څخه د مبادلې د وسيلې، د ارزښت د زيرمه کولو او د حساب د واحد په توگه کار اخيستل کيږي. ليسوتو او سوازيلند هغه دوه افريقايي هېوادونه دي چې د سويلي افريقا پولي واحد يې د خپلو پولي واحدونو ترڅنگ د قانوني پولي واحد په توگه منلی دی. کومو هېوادونو چې رسمي يا نيمه رسمي ډالري اقتصاد منلی، ډيری يې هغه کوچني هېوادونه دي چې لوړ انفلاسيون، د

اسعارو د مبادلې نوسانونه او بې ثباته لوی اقتصاد لري. دا ډول هېوادونه د شدیدې انفلاسیون د کنټرولولو او د لوی اقتصاد د ثبات لپاره رسمي یا نیمه رسمي ډالري اقتصاد غوره کوي. د ډالري اقتصاد دریم ډول غیر رسمي ډالري اقتصاد دی چې په دې اقتصاد کې پیسې په پراخه پیمانې د بهرنیو اسعارو د مبادلې د وسیلې، د محاسبې د واحد او د ارزښت د زیرمې په توګه کارول کېږي، حال دا چې یاد هېواد د خپل پولي واحد لرونکی هم دی. غیر رسمي ډالري اقتصاد یا نیمه رسمي ډالري اقتصاد د نړۍ په یو شمېر هېوادونو کې دود شوی دی. ډېری دې هېوادونو لکه افغانستان د لوړ انفلاسیون او بې ثباته اقتصادي دوره تجربه کړې ده چې دې بهیر پر ملي پیسې باندې د خلکو اعتماد په ژوره توګه اغیزمن کړی دی.

د پیسو د درې واړه دندو په پام کې نیولو سره، غیر رسمي ډالري اقتصاد په دريو نورو فرعي برخو وېشل کېږي: (۱) ډالري معاملې چې په معاملو کې په پراخه کچه د اسعارو کارونې ته ویل کېږي؛ (۲) مالي ډالري اقتصاد چې د شتمنۍ د تعویض په نوم هم یادېږي، د ارزښت د زېرمې په توګه د بهرنیو اسعارو کارونې ته نغوته کوي او (۳) حقیقي ډالري اقتصاد چې په بهرنیو اسعارو د بيو د شاخص او معاشونو ټاکلو ته ویل کېږي.

د پورته تعریفونو په پام کې نیولو سره دې پایلې ته رسیږو چې افغانستان د غیر رسمي ډالري اقتصاد لرونکو هېوادونو په ډله کې راځي. سره له دې چې افغانی د هېواد قانوني پیسې دي، خو بیا هم ځینې بهرني اسعار په ځانګړې توګه امریکایي ډالر په پراخه کچه د سوداګریزو ادارو او کورنیو لخوا د مبادلې د وسیلې او د ارزښت د زیرمه کولو په توګه کارول کېږي. د هېواد په بانکي نظام کې په پراخه کچه د بهرنیو اسعارو د امانتونو شتون د دې واقعیت ثبوت دی.

په افغانستان کې د غیر رسمي ډالري اقتصاد بدلونونه او اټکلونه

د غیر رسمي ډالري اقتصاد اټکل:

د یو هېواد د اوسیدونکو لخوا د ساتل شویو بهرنیو اسعارو ټولیزه ونډه د همدې هېواد د ډالري اقتصاد څرنګوالی بیانوي. په کورني بانکي نظام کې اسعاري امانتونه او په ګردښت کې اسعار د بهرنیو اسعارو ټولیزه ونډه جوړوي. د ملي پیسو د امانتونو په وړاندې د بهرنیو اسعارو د امانتونو نسبت، د ټولیزه کورنیو امانتونو په وړاندې د بهرنیو اسعارو د امانتونو نسبت او د ملي پیسو د عرضې په وړاندې د بهرنیو اسعارو د امانتونو نسبت، هغه نسبتونه دي چې د ډالري اقتصاد د سنجش په موخه کارول کېږي.

د اسعاري امانتونو ترڅنګ، زمونږ یو شمېر داخلي سوداګر او کورنی د خپلو شتمنیو یوه ستره برخه په اسعاري امانتونو په ځانګړې توګه په امریکایي ډالرو ساتي. د اسعاري امانتونو سنجش اسانه خو له خلکو سره د نغدي اسعارو د مبلغ سنجول ستونزمن کار دی. د سنجش په پروسه کې له ستونزو سره سره؛ ځینې غیر مستقیمه طریقې شته چې په مرسته یې په یو هېواد کې په ګردښت کې د اسعارو کچه سنجول کېدای شي. په ګردښت کې د اسعارو د ونډې د اټکلولو په موخه مونږ په افغانستان کې ارسمس (Erasmus)، لایکتر (Leichter) او مینکلیزی (Menkulasi) وړاندیز شوي طریقې درې واړو په ګډه د لبریا د ډالري اقتصاد په هکله طرحه کړې وې، کاروو. په ګردښت کې د اسعارو د اټکل په موخه نوموړو د پیسو د عرضې بهیر وکاروه او د ملي پیسو او اسعارو لپاره یې یو ورته پولي ضریب په پام کې ونیوه. دا چې د ملي پیسو او اسعارو لپاره د ورته پولي ضریب د فرضیې ټاکل په ګردښت کې د اسعارو د ونډې د اټکلولو په برخه کې مهم رول لوبوي، له همدې امله د پایلو کره والی یې په ډېر احتمال سره د دې فرضیې په معقولیت پورې اړه لري.

په ګردښت کې د اسعارو د کچې اټکل

له هغه ځایه چې د افغانستان اقتصاد د نغدو معاملو پر بنسټ ولاړ دی، نو ځکه په ګردښت

کې د اسعار کچه هم زیاته ده. د ډالري اقتصاد د سم اټکل په موخه مونږ باید په ګردښت کې د اسعارو د کچې سنجش په پام کې ونیسو. په دې څیړنیز سند کې مونږ د ارسمس (Erasmus) او د هغه د یو شمېر نورو لارویانو طریقه چې د لیبریا په هېواد کې یې ترسره کړې ده، کاروو. د ملي پیسو او بهرنیو اسعارو لپاره د ورته پولې ضریب فرضیه چې د دې طریقي د ملا تیر ګڼل کېږي، د افغانستان د اقتصاد په برخه کې هم معقوله فرضیه ګڼل کېږي. مونږ د دې موضوع د څیړلو لپاره دوه دلیلونه: یو یې لږ پرمختللی بانکي نظام او بل یې د افغانی او اسعاري امانتونو لپاره د الزامي زیرمې ورته نسبتونه په پام کې نیسو.

د هېواد په بانکي نظام کې د شته امانتونو د ټولیزه ارزښت په اړه د معلوماتو او د پیسو د ۱.۲۵ ضریب په کارولو سره مونږ د ۲۰۰۲ کال له ډیسمبر څخه د ۲۰۱۵ کال تر اپریل پورې په ګردښت کې د اسعارو ټولیزه ارزښت د ۴۷۶ میلیارد افغانی معادل اټکل کړی دی. حال دا چې دا اټکل په ګردښت کې د اسعارو یو ستر مبلغ ښکاره کوي چې دا مبلغ کولای شو په هېواد کې په ګردښت کې د اسعارو تر ټولو لوړ مبلغ په ګوته کړو. (ملپاڼه وګورئ)

### په افغانستان کې ډالري اقتصاد

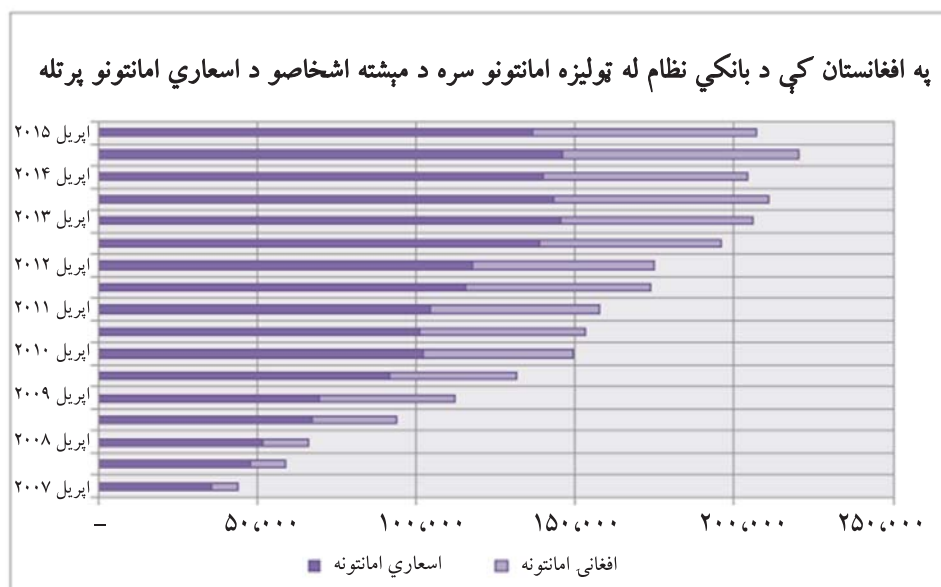
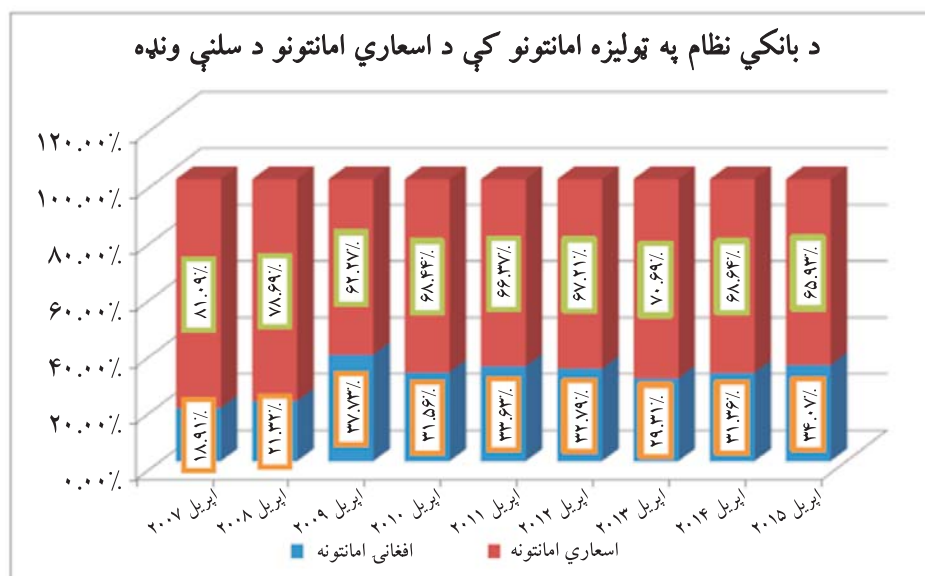
افغانستان د یو کوچني ازاد اقتصاد لرونکی او په پراخه کچه پر وارداتو متکي هېواد دی. که څه هم افغانستان په تېره لسيزه کې یو شمېر پرمختګونه تجربه کړي خو لا تر اوسه یې د دوامداره اقتصادي ودې لپاره اړینې سرچینې موندلې نه دي. همدا ډول د هېواد کورني ناخالصه تولیدات شاوخوا ۲۰ میلیارد امریکایي ډالرو ته رسېږي چې له امله یې زمونږ هېواد له شدیدې مالي او سوداګریزه کسر سره مخ شوی دی. د ټولو اقتصادي ننګونو سره سره بیا هم افغانستان له ډالري اقتصاد څخه چې د لوی اقتصاد د ثبات په لاره کې یو ستر خنډ ګڼل کېږي، کار اخلي.

زمونږ په هېواد کې ډالري اقتصاد د کورنیو جګړو پر مهال د پام وړ تیزوالی وموند. د ۱۹۹۰

لسيزې په وروستيو کې يو شمېر سياسي گوندونو د خپلو لگښتونو د تمويل لپاره شخصي بانکونو ته په پراخه کچه چاپ کړ او بازار ته يې وړاندې کړل چې له امله يې د انفلاسيون نرخ د پام وړ زيات شو. په همدې ترتيب هغه مهال، د افغاني ترڅنگ د پاکستاني روپۍ او ايراني تومان په گډون يو شمېر نور اسعار هم په پراخه کچه د مبادلې د وسيلې په توگه کارول کېدل. د تقاضا په برخه کې لږه ډاډمنتيا او بيلابيلو سياسي گوندونو ته پريمانه مرستو په هېواد کې د ډالري اقتصاد د چټکتيا لپاره لاره هواره کړه. د يادولو وړ ده چې د کورنيو جگړو پرمهال د مالي او بانکي نظام نه شتون هم د ډالري اقتصاد په غوړيدا کې د پام وړ ونډه درلودلې ده. که څه هم د کورنيو جگړو په پای کې ډالري اقتصاد پياوړی شوی ؤ خو د بيارغونې د پروسې لپاره د نړيوالو پريمانه مرستو او له بهره څخه د افغان کډوالو د راستنيدلو له امله د بهرنيو اسعارو د امانتونو کچه په بې سارې توگه لوړه او ډالري اقتصاد لا ډېر پياوړی شو. سره له دې چې په ۲۰۰۲ کال کې د افغانستان بانک د افغاني د نوي بانکونو په وړاندې کولو سره ونوتوانيد چې په هېواد کې ډالري اقتصاد مهار کړي، خو د نوي بانکونو په چاپولو سره پر ملي پيسو د خلکو لږ څه اعتماد پيدا شو.

په افغانستان کې ډالري اقتصاد د ۲۰۰۶ کال په اپريل مياشت کې تر ټولو لوړ نرخ يعنې ۸۱.۰۹ سلنې ته پورته شوی دی. دا اټکل د هېواد په ټوليزه بانکي امانتونو کې د بهرنيو اسعارو د امانتونو د سلنې له مخې ترسره شوی دی. همدا ډول ډالري اقتصاد په هېواد کې له يو لړ نوسانونو وروسته په ۲۰۰۹ کال کې خپل تر ټولو ټيټې کچې ۶۲.۲۷ سلنې ته رانښته شوی. په همدې ترتيب ډالري اقتصاد د انفلاسيون د لوړ نرخ، د پيسو د ارزښت د کمېدو، د بانکونو لخوا د ځينو بې غوريو او داسې نورو مهمو اقتصادي ناډاډمنتياوو له امله له ۲۰۰۹ کال څخه وروسته کلونو کې يو ځل بيا پياوړی شو. د ۲۰۱۵ کال د اپريل مياشتې راهيسې په هېواد کې د ډالري اقتصاد نسبت ۶۵.۹۳ سلنې ته رسېږي. نو ويلی شو چې امريکايي ډالر د افغاني ترڅنگ په يو غير رسمي پولي واحد بدل شوی دی. له همدې امله په افغانستان

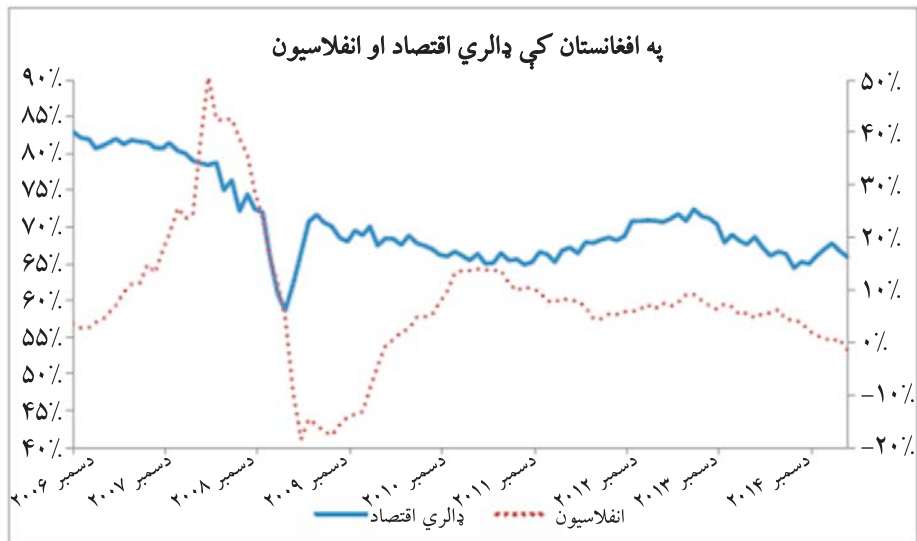
کې يو شمېر اسعار په ازاده توګه په ګردنبت کې دي چې حتی امریکایي ډالر د یوې واکمنې پیسې په توګه کارول کیږي چې د هېواد د دودیزه پیسو (افغانۍ) رول ته یې زیان رسولی دی. د هېواد د بانکي نظام په ټولیزه امانتونو کې د اسعاري امانتونو کچه ډېره لوړه ده، حال دا چې د افغانۍ کارونه ډېره لږه یا محدوده ده. یوازې دولتي ادارې په هېواد کې له افغانۍ څخه د بودجې د اجراء او د مالیو او د دولتي کارکوونکو د معاشونو د ورکړې په موخه ګټه پورته کوي.



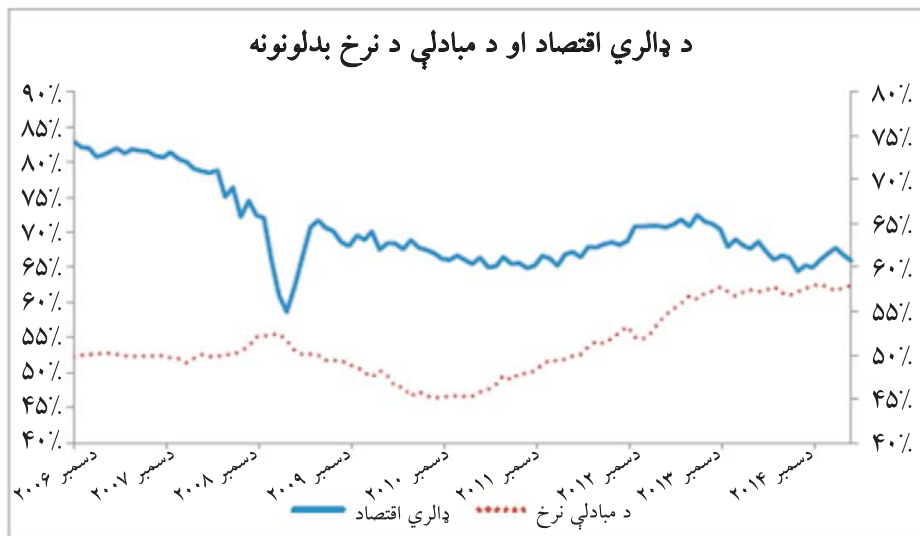
بالينو (Balino) او د هغه وخت نورو پوهانو په ۱۹۹۹ زيږديز کال کې پراخه ډالري اقتصاد لرونکي هېوادونه داسې تعريف کړي: پراخه ډالري اقتصاد لرونکي هېوادونه هغه هېوادونه دي چې په اسعارو د امانتونو نسبت يې د ټوليزه امانتونو له ۳۰ سلنې څخه زيات وي. د دې تعريف پر بنسټ افغانستان هم د اسعاري امانتونو د ۶۵.۹۳ سلنه نسبت په درلودلو سره د پراخه ډالري شوي اقتصاد په توگه پېژندل کېږي.

په هېواد کې د ډالري اقتصاد عمده لاملونه اقتصادي او سياسي بي ثباتي، د افغانۍ او اسعارو (امريکايي ډالر) ترمنځ انفلاسيوني توپير او د بهرنيو اسعارو د اخيستلو لپاره د معاملي نسبتاً ټيټ لگښتونه په گوته شوي دي. همدا ډول په هېواد کې ډالري اقتصاد هغه مهال پراخوالی وموند کله چې هېوادوالو د ملي پيسو د ساتنې د لوړ لگښت له امله د هغه ساتلو ته زړه نه ښه کاوه.

د انفلاسيون نرخ په تېرو څو کلونو کې نسبتاً ټيټ ؤ، خو بيا هم په هېواد کې د ډالري اقتصاد کچه لوړه ده. په هېواد کې د انفلاسيون او د ډالري اقتصاد ترمنځ د اړيکو هر اړخيزه شننه او د دواړو متحولينو ترمنځ کمزوره اړيکې په لاندې گراف کې ښکاره کېږي. په لاندې گراف کې د انفلاسيون نرخ د ۲۰۰۶ کال په اپريل مياشت کې ۳.۵۹ سلنه او د ډالري اقتصاد کچه چې په همدې موده کې تر ټولو لوړې کچې ته رسيدلې وه، ۸۲.۹۳ سلنه ښودل شوې ده. حال دا چې په راتلونکي کال کې د انفلاسيون نرخ زيات او په هېواد کې د ډالري اقتصاد بهير راکم شوی دی. په ورته وخت کې د ۲۰۰۹ کال په لومړيو کې دواړو (د انفلاسيون نرخ او د ډالري اقتصاد بهير) سقوط وکړ او خپل تر ټولو ټيټې کچې ته ورسېدل چې د انفلاسيون نرخ د ډالري اقتصاد د کچې په پرتله ډېر ټيټوالی وموند. د ۲۰۰۹ کال راپدېخوا د انفلاسيون نرخ او ډالري اقتصاد دواړو نسبتاً ورته بهير درلودلی دی. شته شمېرې ښکاره کوي چې په هېواد کې د ډالري اقتصاد او انفلاسيون ترمنځ اړيکه ۰.۳۶۱ ته رسېږي چې دا شمېره ډېره ټيټه گڼل کېږي.



د ۱۹۹۸ او ۲۰۰۳ کلونو ترمنځ ځینې اقتصاد پوهان د بېلګې په توګه ایزی (Ize) او لیوی (Levy) استدلال کوي چې خطر نه مننونکي پور اخیستونکي او پور ورکونکي په بهرنیو اسعارو خپلو تړونونو ته لومړیتوب ورکوي، دا ځکه چې د اسعارو د پېرلو ځواک د کورنۍ پیسو په پرتله ښه وي، له همدې امله په ډالري اقتصاد کې د مبادلې د نرخ نوسانونه یو عمده لامل ګڼل کیږي. باید ووايو چې زمونږه پایلې بېلابېل اړخونه لري. یو یې دا دی چې په هېواد کې د مبادلې د نرخ نوسانونه د ډالري اقتصاد بنسټیز لامل نه دی. زمونږ د شننو پر بنسټ، د ډالري اقتصاد او د مبادلې نرخ ترمنځ دوه اړخیزه اړیکه د تمې سره سم منفي) (۰.۰۹- ده، چې هومره د پام وړ نه ده.





## د غیر رسمي ډالري اقتصاد گټې او زیانونه

د څیړنیز سند دا برخه د څیړنیزو موادو او منځپانگې د پایلو او مطالعاتو په پام کې نیولو سره د ډالري اقتصاد زیانونه او په هېواد کې د دې پدیدې اړوندې ننگونې تر بحث لاندې نیسي. د ډالري اقتصاد اړوند بالقوه اقتصادي لگښتونه په لاندې ډول دي.

### د ډالري اقتصاد اړوند لگښتونه

د اسعارو نه مطابقت: هغه اقتصادونه چې په پراخه کچه ډالري شوي دي د پوراینې د بیا ورکړې او د نقدینګۍ له خطرونو سره مخ کېږي چې دا وضعیت د مبادلې نرخ د نوسانونو له امله د مالي نظام د بې ثباتۍ په پایله کې رامنځ ته کېږي. کله چې یو بشپړ ډالري شوی اقتصاد له یو داسې بې ثباتۍ سره مخ شي چې د بانکي نظام د اړوند خطرونو په اړه اندیښنې پیدا کړي، نو په دې ډول حالاتو کې په کورني پیسو د اسمي شتمنیو لپاره تقاضا او د کورني پیسې ارزښت راکمېږي.

د نقدینګۍ خطر: په ډالري اقتصاد کې د بانکي نظام د امانتونو ستره برخه بهرني اسعار جوړوي. هر څومره چې د بانکونو لخوا کورنیو او داخلي سوداګریو ته په بهرنیو اسعارو پورونه ورکړل شي، په هماغه اندازه بانکي نظام د نقدینګۍ له خطر سره چې د مبادلې نرخ د نوسانونو په پایله کې رامنځ ته کېږي، مخ کېږي. د ملي پیسو د ارزښت د پام وړ کموالی د هغو کورنیو او داخلي سوداګریو پر مالي وضعیت چې عواید یې په کورنیو پیسو او پورونه یې په بهرنیو اسعارو ترسره کېږي، فشار راوړي چې د دغې مودې په پایله کې په اسعارو د ورکړل شویو پورونو د بېرته ورکړې ځواک کم او د بانکي نظام مالي وضعیت کمزوری کېږي.

د پوراینو د نه ورکړې خطر: د نقدینه ګۍ خطر ته ورته د اسعارو د ناچورښت (ناتطابق) عمده لامل په یو ډالري اقتصاد کې د پوراینې د نه ورکړې خطر په ګوته شوی دی. د کورنیو پیسو د ارزښت په کموالي سره د بانکونو بیلابیل شیت له دوو اړخونو اغېزمن

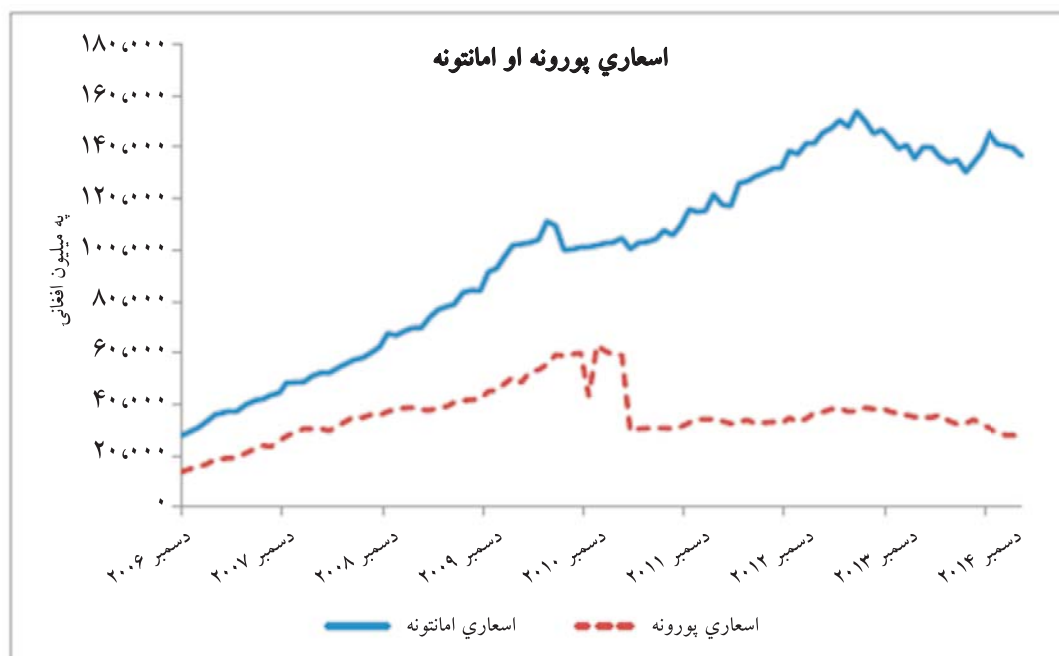
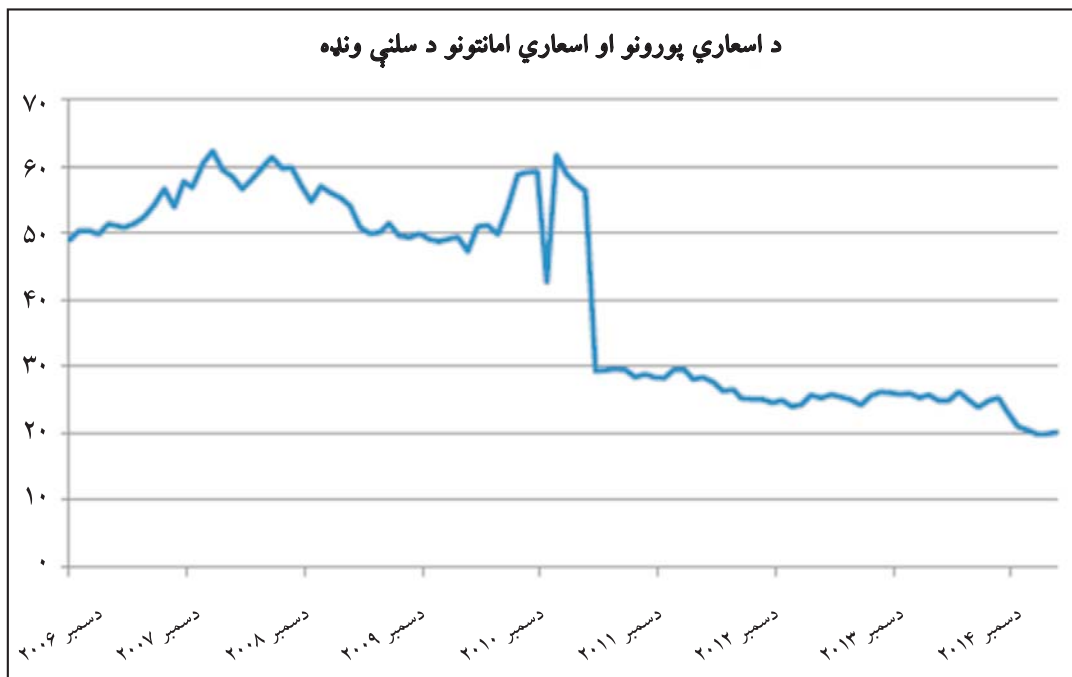
(۱) مونږ په دې سند کې د امریکایي ډالرو په وړاندې د افغانۍ د مبادلې له نرخ څخه د بیلګې په توګه کار اخیستی دی.

کپړي: لومړی، په ملي پیسو د شتمنیو پر ارزښت چې د بانکونو په بیلانس شپتونو کې ساتل کيږي، منفي اغیز کوي. دویم، د هغو پور اخیستونکو مالي وضعیت چې خپل عاید په ملي پیسو ترلاسه کوي، کمزوره کوي او په بهرنیو اسعارو د پورونو د بېرته نه ورکړې احتمال یې زیاتوي.

د کورنیو بانکونو مالي صورت حسابونه ښکاره کوي چې د هېواد د بانکي نظام سیالیت په ښه وضعیت کې قرار لري. اسعاري پوراینې د بانکي نظام د ټولیزه اسعاري امانتونو شاوخوا ۲۰ سلنه جوړوي. د نقدینه ګی دا ډول لوړه کچه د هر ډول نه وړاند ویل شوي ټکان په وړاندې چې د امانتونو د نه ورکړې په برخه کې د بانکونو د نه توانایي لامل کيږي، یوه ښه اتکاء جوړوي. سربېره پر دې، د مرکزي بانک د اسعاري زیرمو په پام کې نیولو او د بانکي نظام په اسعارو د نومول شویو پوراینو له ټولیزه ارزښت سره د هغه په پرتله کولو سره مرکزي بانک کولای شي چې له بانکي نظام سره د هر ډول شوني کړکيچ په صورت کې د پور ورکونې د وروستی مرجع په توګه همکاري وکړي او د هغوي د نقدینګی خطر له منځه یوسي. د بانکي نظام د نقدینه ګی خطر او په افغانستان کې د اقتصادي او مالي ټکانونو خطر کولای شي اوسنی ثابت وضعیت په نامطلوب وضعیت بدل کړي، نو له همدې امله په اسعارو د امانتونو د اړونده نقدینه ګی د خطرونو د کنټرولولو لپاره د احتیاطي پالیسیو جوړول ډېر اړین ګڼل کيږي.

برعکس، د نقدینه ګی خطر (پور د بیرته نه ورکړې خطر) د بانکي نظام لپاره یو نسبتاً جدي خطر دی. کوم پور اخیستونکي چې عاید په ملي پیسو او پورونه په بهرنیو اسعارو ترسره کوي، د مبادلې د نرخ له نوسانونو څخه زیانمن کيږي. که چیرته د بهرنیو اسعارو د ټولیزه امانتونو یوازې ۲۰ سلنه په پور ورکړل شوي وي، د بانکي نظام لپاره د پور د نه ورکړې خطر هومره جدي نه ګڼل کيږي. د مبادلې د نرخ نامطلوبه نوسانونه، د هېواد په بانکي نظام کې د مشتریانو د اعتباري سابقې د کتلو لپاره د اعتماد وړ تدبیرونو او د

مشتریانو لخوا د وړاندې شویو تضمینونو لپاره د معیاري شرایطو نشتوالی لامل شوی چې په بانکي نظام کې د پور د بېرته نه ورکړې خطر زیات شي چې د دې وضعیت د کنټرولولو لپاره د هېواد د مرکزي بانک نږدې څارنې ته اړتیا لیدل کیږي.



## د پولې ضريب د عوايدو خسارې

پولې ضريب د اسمي ارزښت او د چاپ د لگښت ترمنځ توپير ته وايي. په غير رسمي ډالري (قسمي ډالري) اقتصاد کې د دولت عوايد د ملي پيسو (افغانی) د انواعو د چاپ له امله هغه مهال راکميري چې د دې هېواد اوسيدونکي له بهرنيو اسعارو څخه د مبادلې د وسيلې په توگه کار واخلي. د پيسو لپاره د تقاضا د کچې په زياتيدو سره په ډالري اقتصادونو کې د پولې ضريب عوايد د پام وړ کموالی مومي. په پايله کې کولای شو ووايو چې د پولې ضريب د عوايدو خسارې د ډالري اقتصاد د سترو لگښتونو په ډله کې راځي.

مونډر د ارسمس (Erasmus)، لايکټر (Leichter) او مينکليزي (Menkulasi) لخوا د وړاندې شوي طريقو په مرسته په گردښت کې د اسعارو ونډه اټکل کړې ده. د ملي پيسې او بهرنيو اسعارو لپاره د ۱.۲۵ ورته پولې ضريب په ټاکلو سره مونډر شاوخوا ۴۷۶ ميليارده افغانیو اټکل کړی دی (د يادولو ده چې دا شمېره يوازې د ۲۰۰۲ او ۲۰۱۵ کلونو ترمنځ په گردښت کې د اسعارو د لوړې ونډې اټکل ښکاره کوي). په گردښت کې د بهرنيو اسعارو د کچې د اټکل په پام کې نيولو سره زمونږ بل اټکل دا ښکاره کوي چې د بانکنوټونو د چاپ د عوايدو خساره د ۴۶۰ ميليارده افغانی معادل ده (د بانکنوټونو د چاپ د عوايدو د خسارې د اټکل د هر اړخيزې کړنلارې لپاره ملپانې ته مراجعه وکړئ).

د پور ورکولو د وروستۍ مرجع په توگه د رول د بايللو خطر: د پور ورکړې د وروستۍ مرجع په توگه مرکزي بانک هڅه کوي خو د مشتريانو د امانتونو د ډله ييزه هجوم د کنټرولولو لپاره له هغو بانکونو سره مرسته وکړي چې د نغدو پيسو له کمښت سره مخ شوي دي. له هغه ځايه چې په نيمایي ډالري اقتصادونو کې مرکزي بانکونه د بهرنيو اسعارو د چاپولو قانوني واک نه لري، خو د مالي کړکيچ پر مهال د بانکي نظام په وړاندې په مطلقه توگه د پور ورکړې د وروستۍ مرجع په توگه د خپل ظرفيت يوه برخه له لاسه ورکوي. اسعاري امانتونه په بانکي نظام کې د شته ټوليزه امانتونو ۶۵.۹۳ سلنه جوړوي چې

د ۱۳۶.۵۲۱ میلیارده افغانۍ (معادل یې ۲.۲۷۵ میلیارده امریکایي ډالرو) ته رسیږي. له نغدې کمښت سره د مخ شویو بانکونو د مرستې لپاره د افغانستان بانک توانایي هغه مهال کمزوره کیږي چې اسعاري امانتونه په ډله ییزه توګه له بانکونو څخه وویستل شي او همدا ډول د ۶.۷ میلیارده امریکایي ډالرو په ارزښت د اسعاري زیرمو له امله د پور ورکړې د وروستۍ مرجع په توګه د افغانستان بانک رول محدوده ساتي.

د پولې سیاست ناګټورتیا: د ډالري اقتصاد په اړه نږدې ټول شته معلومات په دې ټینګار کوي چې ډالري اقتصاد د اغېزناکه پولې سیاست په پلې کولو باندې ناوړې اغېزې لري. د څیړنو او معلوماتو له مخې، ډالري اقتصاد د پولې لېږد پر میکانیزم باندې د منفي اغېزو له امله د پولې سیاست اغېزناکتیا زیانمنه کوي.

باید یادونه وشي چې افغانستان د پولې هدف د ټاکلو رژیم تعقیبوي. په دا ډول رژیم کې په ګردښت کې د پیسو کره شمېرې او د یو معقول پولې سیاست د تطبیق لپاره د نورې نقدینه ګې درلودل خورا اړین دي. همدا ډول په یو ډالري اقتصاد کې د پولې سیاست چارواکو لپاره په ګردښت کې د اسعارو محاسبه یا سنجش او د پراخه مفهوم په توګه د پیسو د اسعارو د برخې کنټرول ستونزمنه کوي. له همدې امله د پولې عرضې په تعیینولو کې د پولې سیاست رول راګموي او په پایله کې د پولې سیاست اغېزناکتیا او ګټورتیا په معکوسه توګه زیانمنه کیږي.

په قسمي ډالري اقتصادونو کې د پولې سیاست د تطبیقولو په لاره کې بل څنډه د مبادلې له نرخ څخه کورني بيو ته اسعاري معاوضه ده. په هره کچه چې د انتقالي اغېزو کچه زیاته وي په هماغه اندازه د پولې سیاست لپاره د پولې هدف په مرسته د انفلاسیون د نرخ کنټرول ستونزمن کیږي. له همدې امله کولای شو ووايو په داسې یو شدید ډالري اقتصاد کې چې د نه پلور وړ توکو او خدمتونو بېې یې په اسعارو باندې ټاکل کیږي، د مبادلې د نرخ اغېزې د ګڼ شمېر توکو له لارې کورني بيو ته لیردول کیږي چې له امله یې په ډالري

اقتصاد کې د مبادلې د نرخ نوسانونه ډېرې ستونزې راولاړوي. په ملي پيسې باندې د مبادلې د ارزښت ټيټيدونکي فشارونه: په پراخه کچه د معاملو ډالري کېدل (د اسعارو معاوضه) په اقتصاد کې د اسعارو لپاره د تقاضا اود مبادلې په نرخ باندې د فشارونو په زياتيدو سره ملي پيسې کمزوره کيږي. سربېره پر دې، څيړنې او عملي شواهد ښکاره کوي چې په لوړه کچه د اسعارو مبادلې د مبادلې د نرخ نوسانونه زياتوي. په بل عبارت، هر څومره چې د اسعارو د تعويض کچه زياته وي، په هماغه کچه به د مبادلې د نرخ نوسانونه لوړ وي (اکسی او نور ۱۹۹۷). همدا ډول د مبادلې د نرخ نوسانونه، د انفلاسيون د نرخ د نوسانونو په زياتيدو سره په کورني اقتصاد باندې منفي اغېزه کوي چې له امله يې د مبادلې د نرخ خطر زياتيږي.

### د ډالري اقتصاد گټې

نړيواله تجربې ښکاره کوي چې د ډالري اقتصاد د بهير يوه برخه په بنسټيزه توگه د انفرادي اشخاصو لخوا د خپلو عوايدو د واقعي ارزښت ساتلو په موخه هڅو پورې تړاو لري او د انفرادي اشخاصو د عوايدو د حقيقي ارزښت د ساتلو پر وړاندې تر ټولو ستر گواښ لوړ انفلاسيون دی. په يو ستر ډالري اقتصاد (افغانستان) کې په اسعارو د امانتونو پرانيستل د پانگې د تېښتې په مهارولو کې مرسته کوي.

په هغه هيوادونو کې چې پر اوسيدونکو يې د بهرنیو اسعارو د حسابونو په پرانيستلو محدوديت يا بنديز لگيدلی وي، د دې هېوادونو اوسيدونکي اړ کيږي څو خپل اسعار "تر توشک لاندې" وساتي او يا يې بهر ته وليږدوي. د دې استدلال پر بنسټ کولای شو ووايو چې غير رسمي ډالري اقتصاد د سوداگريو او کورنيو د هڅولو له لارې مالي بازار پياوړی کوي، په سيمه ايزو بانکونو کې د پورته يادو شويو اشخاصو په اسعارو د ترلاسه شويو عوايدو او شتمنيو له ساتلو او د بانکي نظام د کړنو او عملياتو د کچې له زياتيدو سره مرسته کوي.

همدا ډول په يو ډير ډالري شوي اقتصاد کې مرکزي بانک هېواد والو ته د پور ورکولو د وروستۍ مرجع په توگه خپله وړتيا له لاسه ورکوي. له همدې امله، د افغانستان دولت هڅه کوي خو د بنسټيزو سمونونو د راوستلو له لارې د سياليو د هڅولو ترڅنګ د څارنې او مقرراتو بهير پياوړی او له نړيوالو بانکونو سره د اړيکو د درلودلو لپاره لاره هوار کړي.

زموږ په هېواد کې د افغانستان بانک د پيسو د نړيوال صندوق (IMF) په تخنيکي همکارۍ د خصوصي بانکي نظام له تنظيم او څارنيزو چارو څخه په جدي توگه څارنه کوي او حتی د افغانستان بانک د لوی اقتصاد د بې ثباتۍ له امله يې په پانگه ايزو شرايطو باندې جدي مقررات وضع کړي دي. په ورته وخت کې څيړونکي په دې باور دي چې د نړيوالو بانکونو شتون به د هېوادوالو د باور کچه په بانکي نظام باندې لوړه کړي. حامل دا چې اوس مهال د ۱۶ شته بانکونو له ډلې څخه ۶ يې بهرني بانکونه دي.

په پراخه کچه د ډالري اقتصاد بله ستره گټه دا ده چې په افغانستان کې ميشت وگړي پر دې برلاسي کوي خو د انفلاسيون او د پيسو د ارزښت د کميدو پر وړاندې د خپلو شتمنيو ارزښت وساتي. که څه هم انفلاسيون په تيرو څو کلونو کې په نسبي توگه ثبات درلوده، خو افغانی (ملي پيسې) د پام وړ کموالی تجربه کړی دی. همدا ډول په بهرنيو اسعارو د امانتونو پرانيستل کولای شي د مبادلې د نرخ خطر کم يا له منځه يوسي او د بهرنيو مستقيمو پانگونو د هڅولو او د لا اقتصادي ودې لپاره فرصتونه برابر کړي.

#### سپارښتنه

دا څيړنيزه مقاله په ډاگه کوي چې په افغانستان کې د ډالري کيدو کچه په دوامداره توگه لوړه شوې ده او لا تر اوسه اړوندې هلې ځلې په دې توانيدلي نه دي چې د ډالري اقتصاد کچه راکمه کړي. څرنګه چې پورته يادونه شوې د ډالري اقتصاد لگښت د گټې په پرتله د پام وړ زيات دی. له همدې امله موږ د يوې داسې پاليسۍ د جوړيدو وړانديز کوو چې ډالرو د له منځه وړلو اقتصادي، مقرراتي او اداري اړخونه تر پوښښ لاندې ونيسي او په

دوامداره توگه په افغانستان کې د ډالرو د له منځه وړلو طرحه عملي کړي. نړيواله تجربې ښيي چې د ډالري اقتصاد د بهير بيرته بدلول سخت کار دی او په اغيزناکه توگه د ډالرو د لځ منځه وړلو بهير اوږد مهاله پروسه ده چې د مطلوبې پايلې لپاره يې خو لسيزې وخت په کار دی. د ډالرو د له منځه وړلو په اړه دا څيړنيزه مقاله په ډاگه کوي هغه هېوادونه چې په جبري توگه خپل ډالري اقتصاد له منځه وړي، ښې تجربې نه لري. په ډيرو مواردو کې په جبري ډول د ډالري اقتصاد د له منځه وړلو پروسه معکوسې پايلې لري او د پانگې د تېښتې انگيزې زياتوي او د مالي نظام د کمو مداخلو په پايله کې د اقتصادي ودې کچه راکموي.

د يو شمېر هېوادونو له ژورې مطالعې او څيړنې وروسته چې په برياليتوب سره يې د ډالري اقتصاد بهير راکم کړی، مونږ دې پايلې ته رسيدلي يو چې د ډالرو د له منځه وړلو اغيزناکه پاليسي له احتياطي مقرراتو سره يو ځای د کورنيو پيسو د بازار پرمختگ ته اړتيا لري. له احتياطي مقرراتو څخه زمونږ موخه د پولي سياست تطبيق په ځانگړې توگه په اسعاري چاپيريال باندې تمرکز او د احتياطي معيارونو پياوړتيا ده چې کولای شي له اړوندو خطرونو سره مقابله وکړي، په ورته وخت کې د يو اغيزناکه اسعاري بازار د جوړيدو او پراخيدو موخه د هغو هڅوونکو عواملو محدودول دي چې د ډالري اقتصاد بهير او د کورنيو پيسو اېزارونه پياوړي کوي.

احتياطي مقررات احتياطي معياري غوره طريقې او همدا ډول هغه مقررات چې په ډالري شويو اقتصادونو کې د بانک په کچه د اسعارو د نا انډولتيا د حل په موخه پلي کيږي ( لکه د زيرمې د التزامونو د توپير فعاله مديريت، د ډالري اقتصاد د خطر د داخلي کولو لپاره د انگيزو د رامنځته کولو په پرځه کې گامونه د بېلگې په توگه د بهرنیو اسعارو د امانتونو لپاره د زېرمې لوړ التزامونه، جدي کمي محدوديتونه او د مالي متناسبه سنجش) رانغاړي. همدا ډول دا احتياطي طريقې د ډالرو د مداخلې لپاره د انگيزو د کموالي لامل کيږي، خو



د ملي پيسو د مداخلې د هڅونې په برخه کې اغيزناکه ثابتېږي. په لوړه کچه ډالري شوي اقتصادونو کې په برياليتوب سره د احتياطي مقرراتو پلي کول د لوی اقتصاد د ثبات د پاليسيو يو تر ټولو مهم اړخ گڼل کېږي.

په ۲۰۱۰ کال کې د اسکرېبانو (Escribano) او ساسو (Saso) د راپور پر بنسټ، د لوی اقتصاد د ثبات پاليسي د انفلاسيون د کمیدو، د انفلاسيون د تمود پياوړي کيدو او په دوامداره توگه د کورنيو پيسو د ارزښت د زياتيدو لامل کېږي. د لاتيني امريکې په لوړه کچه د ډالري شويو هېوادونو لکه؛ بوليويا، پاراگوای، پيرو او يوروگوای د ډالري کيدو بهير په ۲۰۰۰ زيږدیز کال کې د پام وړ کم شوی ؤ چې اصلي لاملونه يې د انفلاسيون د نرخ کنټرول او د کورنيو پيسو د ارزښت زياتيدل گڼل کېږي. د يادونې وړ ده چې د ملي پيسو د ارزښت زياتيدل د ډالرو د له منځه وړلو تر ټولو ستر لامل گڼل کېږي.

د کورنيو پيسو لپاره د بازار جوړيدل او پرمختيا د دې لپاره اړينه ده چې په دوامداره توگه د ډالري اقتصاد د له منځ وړلو په موخه د اسعارو د مالي نه مداخلې له امله لگښتونه راکم کړي. په ورته وخت کې د ډالري اقتصاد د له منځه وړلو لپاره بايد په دوامداره توگه احتياطي مقرري د کورنيو پيسو له پراخو ابزارونو سره يو ځای شي. په دا ډول سناريو کې د ملي پيسو لپاره د بازار جوړول او پراخول د کورنيو پيسو د ابزارونو د ډولونو د زياتولو او همدا ډول د امريکايي ډالرو په وړاندې د کورنيو پيسو د ارزښت د زياتيدو دنده لوبوي. نړيوالې تجربې ښکاره کوي چې د ډالرو د له منځه وړلو په پروسه کې د پور ورکړې بهير د پانگه ايز بازار د پراختيا په مرسته ملي پيسو او په ځانگړې توگه د اوږد مهاله پور پانېو صادريدو ته اسانه شوی دی. همدا ډول د بوليويا، پيرو او يوروگوای هېوادونو په ملي پيسو باندې اسمي پور پانې معرفي کړي چې د سر رسيد موده يې له لسو کالو زياته ده چې دا کار داخلي گټه د پام وړ زياتوي او په کورنيو پيسو باندې د بانکي تمويل او د اوږد مهاله پور د بيو ټاکنو پروسه گړندی کوي. په (۲۰۱۰) کال کې د اسکرېبانو لخوا په لاتيني

امریکې کې د ډالرو د له منځه وړلو د عواملو په اړه ترسره شوې څیړنیزه شننه ښکاره کوي چې په اوږد مهاله توګه د پور پانېو په صادرولو سره، په ډالرو د پور ورکړې کچه په حیرانوونکي توګه راکمه شوې ده، حال دا چې د اوږد مهاله پور پانېو په صادريدو سره د ډالري امانتونو په کموالی کې هیڅ بدلون راغلی نه دی. د ډالري اقتصاد د له منځه وړلو په اړه په ۲۰۱۲ کال کې د پیسو د نړیوال صندوق (IMF) خپور شوی راپور ښکاره کوي، هغه هېوادونو چې د ډالرو د له منځه وړلو بهیر یې په بریالیتوب سره ترسره کړی، اوس مهال ښه لوی اقتصاد، د اقتصادي ودې لوړه کچه، ښه مالي او بهرنی بیلانس لري او هر کال په دوامدره توګه له کمي پورونو څخه د هغو هېوادونو په پرتله چې په خپل اقتصاد کې د ډالرو د له منځه وړلو په هڅه کې بریالي نه دي، کار اخلي. دا راپور زیاتوي چې په بریالیو هېوادونو کې د انفلاسیون نرخ په اوسط ډول له ۱۴ سلنې څخه ښکته ساتل شوی او د مبادلې نرخ یې هم ثابت پاتې شوی دی. که څه هم نا بریالي هېوادونو په دوامداره توګه د انفلاسیون لوړ نرخ او د مبادلې ټیټ نرخ تجربه کړی دی. د دې راپور پر بنسټ کولای شو ووايو چې د لوی اقتصاد ثبات ممکن د ډالرو د له منځه وړلو تر ټولو لوی عامل وي. د لوی اقتصاد له دوامداره ثبات پرته کېدای شي د ډالرو د له منځه وړلو هڅې معکوسه اغېزه ولري او د نامطلوبه پایلو د رامنځته کولو ترڅنګ په ټول اقتصاد باندې منفي اغېزې وکړي.

پایله

ډالري اقتصاد په افغانستان کې کومه نوې پدیده نه ده. د مبادلې د وسیلې او د ارزښت د زیرمه کولو په موخه د هېوادوالو لخوا د بهرنیو اسعارو پراخه کارونه آن د کورنیو جګړو پرمهال پیل شوې ده. په ملي پیسو باندې د ډاډمنتیا کموالی هغه لامل دی چې په هېواد کې یې د ډالري اقتصاد پراختیا ته لاره هواره کړې او همدا ډول اوږد مهاله سیاسي او امنیتي ګډوډي، د لوی اقتصاد د ستراتیژیک مدیریت نشتوالی، په تېرو کلونو کې د انفلاسیون لوړوالی او د مبادلې د نرخ د شدیدې نوسانونو په ګډون یو شمېر نورو بنسټیزو لاملونو په

ملي پيسو د باور كچه راكمه كړې ده.

همدا ډول د ډالري بهير له كميدو سره سره اوس هم اسعاري امانتونه د هېواد په بانكي نظام كې د ټوليزه امانتونو شاوخوا ۶۶ سلنه جوړوي، چې دې شمېرې / سلنې افغانستان په نړيواله كچه د لوړ ډالري اقتصاد لرونكو هېوادونو په ډله كې راوستي دي. د اټكل له مخې، په گردښت كې د بهرنيو اسعارو تر ټولو لوړه ونډه شاوخوا ۴۷۴ ميليارده افغانۍ ته رسېږي چې په گردښت كې د ملي پيسو د اوسنۍ ونډې نږدې درې برابره جوړوي.

د ډالري اقتصاد د بيلابيلو اړخونو تر څپرلو او د افغانستان په شان په نسبتاً كوچني او پرانيستي اقتصاد كې د هغه د لگښتونو او گټو تر ارزولو وروسته مونږ دې پايلې ته رسېږو چې ډالري اقتصاد زمونږ اقتصاد لپاره ارزښتناكه او اغيزمن دي. په ورته وخت كې د ډالري اقتصاد اړوند لگښتونه لكه د اسعارو نه مطابقت، د بانكوتونو د چاپ زيانونه او د پولې سياست نا اغيزناكي چې د گټې په پرتله يې زيان ډېر وي، د پام وړ زيات دي. له همدې امله، مونږ د يو لړ پاليسيو د جوړيدو چې د ډالرو د له منځه وړلو اقتصادي، مقرراتي او اداري اړخونه تر پوښښ لاندې ونيسي، وړانديز کوو چې د هغه په تطبيقولو سره به په هېواد كې د ډالرو د له منځه وړلو بهير په دوامداره توگه وساتل شي.

د ډالرو د له منځه وړلو په برخه كې نړيوالې تجربې ښكاره كوي چې په دوامداره توگه د ډالرو د له منځه وړلو لپاره كومه لنډمهاله او اسانه لاره شتون نه لري. په ټوليزه توگه، هغه هېوادونو چې په دوامداره توگه د ډالرو د له منځه وړولو پر وړاندې يې د بازار له لارې مبارزه كړې، د هغو هېوادونو په پرتله چې د ډالرو په له منځه وړلو كې يې له اداري فشار څخه كار اخيستی دي، ډېر بريالي دي. مونږ بايد په دې پوه شو چې د ډالرو له منځه وړل يوه اوږده پروسه ده او دې كار لپاره د لوی اقتصاد ثبات يو اړين شرط گڼل كېږي. تر څو چې مونږ د خپل اقتصاد اوسنۍ او ژورې جوړښتي كمزورتياوې حل نه كړو، تر هغې پورې نه شو كولاى په دې برخه كې كومه مطلوبه پايله ولرو. له همدې امله، مونږ په دې

اند يو چې د لوی اقتصاد ثبات او قانوني سمونونه له ډالرو سره په ټينګې مبارزې کې اړين شرطونه ګڼل کيږي.

ملپانې:

(په افغانستان کې په ګردښت کې د پيسو د کچې اټکل)

- د پيسو د عرضې د فورمول په کارونې سره ملي پيسو لپاره د پولي ضريب ترلاسه کول (mm)
- د پيسو عرضه = په ګردښت کې پيسې (CiC) + ټوليزه امانتونه
- پولي زېرمې = په ګردښت کې پيسې (CiC) + له د افغانستان بانک سره د سوداګريزو بانکونو امانتونه

$$MM = Ms/R$$

$$MML = (CiC + TD)L / (CiC + R)L$$

$$MML = (175,800 + 70,528)L / (175,800 + 21,634)L = 1.25$$

د افغانی او اسعارو د ضريب د ترلاسه کولو فرضيه

$$MMF = (CiC + TD)F / (CiC + R)F = 1.25$$

$$CiCF = [(mmF + RF) - TDF] / (1 - mF)$$

په ګردښت کې اسعارو = ۴۶۷ ميليارده افغانی

د بانکوتونو د چاپ لګښت: د ۳۰ ميليارده افغانیو چاپول شاوخوا ۱ ميليارده افغانی لګښت لري. ←


د بانکوتونو د ضريب خسارې (په لوړه کچه): شاوخوا ۴۶۰ ميليارده افغانی دی.

- Balino, Tomás, Adam Bennett, and Eduardo Borensztein (1999), "Monetary Policy in Dollarized Economies", International Monetary Fund.
- Ize, A. and E. Levy-Yeyati (2003) "Financial Dollarization", Journal of International Economics, forthcoming
- Ize, A. and E. Levy-Yeyati (1998) "Dollarization and Financial Intermediation: Causes and Policy Implications". IMF Working Paper 98/22.
- Escribano, M. and S. Sosa (2010) "What is Driving Financial De-dollarization in Latin America?". IMF Working Paper.
- Mecagni, M. et al (2012) "Dollarization in Sub-Saharan Africa Experience and Lessons". IMF African Department.
- Azeema Adam, *Dollarization in a Small Open Economy- The Case of Maldives*, World Review of Business Research, Vol. 3. No. 3. July 2013 Issue
- Panteleo Kessy, *Dollarization in Tanzania: Empirical Evidence and Cross-Country Experience*, Working Paper 11/0251, April 2011, International Growth Centre
- Mercedes Garcia-Escribano, *Peru: Drivers of De-dollarization*, International Monetary Fund, July 2010
- Mercedes Garcia-Escribano and Sebastian Sosa, *What is Driving Financial De-dollarization in Latin America?*, IMF Working Paper WP/11/10, January 2011
- Angel Garcia Banchs, *Partial Dollarization: A Currency-Matching Rule And Its Implications for Monetary Policy and Welfare*, University of Warwick
- Guillermo Felices et al., *Monetary Policy in a Dual Currency Environment*, August 2010
- Anne-Marie Guide, Alain Ize, et al., *Financial Stability in Dollarized Economies*, July 2004

- Jiro Honda and Liliana Schumacher, *Adopting Full Dollarization in Postconflict Economies: Would the*
- *Gains Compensate for the Losses in Liberia?* , IMF Working Paper, WP/06/82, March 2006
- Patricia Alvarez-Plata and Alicia Garcia-Herrero, *To dollarize or de-dollarize: Consequences for Monetary*
- *Policy*, ADB, September 2007
- Nombulelo Duma, *Dollarization in Cambodia: Causes and Policy Implications*, IMF Working Paper,
- WP/11/49, March 2011
- Myriam Quispe-Agnoli et al., *Costs and Benefits of Dollarization*, July 2002
- Hale E. Sheppard, *Dollarization of Ecuador*,
- Benjamin J. Cohen, *Dollarization: Pros and Cons*, Department of Political Science, University of California at Santa Barbara, May 2000



 [info@dab.gov.af](mailto:info@dab.gov.af)

 0093 0202104761

 Da Afghanistan Bank-Youtube

 [www.dab.gov.af](http://www.dab.gov.af)

 [www.facebook.com/AFGCentralbank](https://www.facebook.com/AFGCentralbank)

 [twitter.com/AFGCentralbank](https://twitter.com/AFGCentralbank)